

УДК [37.013:37.035.6] (560)

РОЛЬ СІМ'Ї У ПРОФЕСІЙНІЙ ОРІЄНТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

А. М. Горшеньова

Розглянуто проблему впливу сімейного оточення на майбутній вибір старшокласника. Особлива увага приділяється проблемі професійного визначення молодої людини та з'ясуванню ролі сім'ї, тих сімейних цінностей і настанов, які стають вирішальними у виборі майбутньої професії.

Ключові слова: кар'єра, професійна консультація, співпраця, самоповага, сімейна атмосфера.

Горшенёва А. Н. Роль семьи в профессиональной ориентации старшеклассников

Рассматривается проблема влияния семейного окружения на будущий выбор старшеклассника. Особое внимание уделяется проблеме профессионального самоопределения молодого человека, а также выявлению роли семьи, семейных ценностей и убеждений, которые становятся решающими в выборе будущей профессии.

Ключевые слова: карьера, профессиональная консультация, сотрудничество, самоуважение, семейная атмосфера.

Gorshenyova A. M. The Role of Family in Senior Pupils' Vocational Guiding

The problem of the influence of family environment on the future choice of the senior students is considered in this paper. Particular attention is paid to the young person's professional determination and clarification of the role of a family and its values and attitudes which are decisive in the choice of future profession.

Keywords: career, vocational guiding, partnership, self-esteem, family influenc.

Вибір майбутньої професії завжди був і залишається найважливішим кроком у житті кожної людини. Особливо гостро це питання постає в сучасних соціокультурних контекстах, коли відбувається глобалізація світу праці, а інформатизація суспільства висуває нові, підвищені вимоги до людини, яка стає на шлях професійного самовизначення. Безумовно, професійне самовизначення молодої людини – це перш за все копітка і наполеглива праця. У широкому сенсі слова профконсультація – це система надання дієвої допомоги в трудовому самовизначенні учнів, заснована на вивченні особи. Підготовка профконсультація повинна підвести тих, хто вчиться, до усвідомленого та правильного вибору професії, консультування також здійснюється протягом усього періоду шкільного навчання. Мета завершальної профконсультації – надання допомоги у виборі професії відповідно до інтересів, схильностей і психофізіологічних здіб-

ностей учня. Цю діяльність у класах старшої школи проводять профконсультанти, практичні психологи, досвідчені методисти, майстри виробничого навчання спільно з учителями школи [2]. Отже, в ідеалі професійну орієнтацію молоді повинна систематично здійснювати школа.

Безперечно, суспільство потребує створення нової системи профорієнтації, яка повинна мати характер систематичного, комплексного підходу, при якому у процесі допомоги молодій людині у професійному самовизначенні залучено всі соціальні інститути, зокрема, сім'ю.

Сім'я – це об'єднання людей, що ґрунтується на шлюбі або кровній спорідненості, пов'язане спільністю побуту та взаємною відповідальністю. Як і кожен соціальний інститут, сім'я має чітку структуру, певні взаємопов'язані підрозділи та компоненти. Усі вони постійно змінюються, віддзеркалюючи соціально-економічні

умови та розвиток суспільства загалом. І це цілком природно, якщо мати на увазі тісний зв'язок сім'ї із суспільством, із усіма соціальними інститутами. Саме тому сім'я має важливу роль у професійній орієнтації учня. Такі чинники, як устрій сім'ї, обов'язки, які беруть на себе всі члени сім'ї, взаємовідносини між ними, система цінностей і відносин, які є запорукою поведінки, впливають на вибір майбутньої професії та розвиток особистості [6].

Існує чимало стадій, через які проходить старшокласник у процесі вибору професії. Першим кроком є усвідомлення важливості власного вибору, створення низки альтернатив, які ґрунтуються на усвідомленні молодою людиною власних знань, умінь, інтересів, навичок та професійних якостей. Досягнення таких альтернатив є наслідком самопізнання, якого досяг учень, шляхом пізнання навколишнього світу. Аналіз таких двох факторів, як особистість і навколишній світ, допомагає звизначити перелік альтернатив і сфокусуватися на одній, яка найбільше підходить людині [8].

У процесі вибору професії сім'я надає підтримку та є стабільним елементом для підлітка, тому що успіх професійного розвитку вимагає активного збору інформації про різні типи професій (що вони містять у собі, які вимоги постають, щоб опанувати їх, тощо). Сімейний капітал є матеріальною і фінансовою підтримкою, яка надає підлітку доступ до ресурсів та інформації, змогу розвиватися, навчатися, обирати та здобувати професію, що є запорукою успішної кар'єри. А кар'єра, своєю чергою, визначає соціальний статус людини, бо це професійний шлях до успіху по службових сходах до становища в суспільстві.

Людський капітал – сукупність знань, здібностей, умінь, навичок і властивостей, які людина (батьки) здобула завдяки освіті, професійній підготовці, практичному досвіду (використовуючи при цьому свої природні здібності) та згідно з якими вона може надавати цінні виробничі послуги (поради та підтримку) іншим людям (своїм дітям), які сприяють створенню особистого, соціального й економічного добробуту. Цим капіталом володіють батьки та використовують для надання підтримки дитині. Також соціальний капітал визначається відносинами і взаємодією між дитиною і батьками, соціальною підтримкою сім'ї, наданням сприятливих умов для розвитку академічних і навчальних здібностей. Спрямування підлітка на конкретну професію, якщо у сім'ї існують традиції і більшість членів сім'ї працюють в одній галузі (наприклад, медицина, педагогіка

чи юриспруденція тощо). Знання, вполювання, переконання та уявлення про роботу взагалі й окремі професії, які опанували батьки та родичі, супроводжуються спостереженнями підлітка та є важливим джерелом професійних пізнань [8].

Зазначимо, що різні аспекти впливу сімейного оточення на майбутній вибір старшокласника відображені у працях І. Беха, В. Доротюк, Д. Закатнова, Г. Костюка, Г. Левченка, Н. Побірченко, М. Тименка, Б. Федоришина, С. Чистякової та ін.

Мета статті: визначити, яку роль відіграє сім'я у процесі вибору майбутньої професії. Виявити особливості впливу сімейного виховання на формування особистості учня та його професійне визначення.

Виклад основного матеріалу. Сімейна атмосфера має важливу роль у створенні правильного світосприйняття та професійної орієнтації підлітка. У кожній сім'ї панує особливий тип взаємодії між батьками і дитиною [7].

Батьки частіше надають психологічну підтримку, аніж чинять активні дії, які допоможуть дитині визначитися з вибором професії. Такий тип підтримки включає підбадьорювання старшокласника та схвалення його рішень у ході дискусій, під час яких батьки виражають свій інтерес щодо діяльності підлітка. Існує різниця між тим, яку участь беруть обидва батьки у процесі профорієнтації: доведено, що саме матері належить більш активна участь у професійному розвитку дитини. Вплив матері на підлітка є більшим, ніж вплив батька та шкільного самоврядування, яке займається профорієнтацією учнів [3]. Любов та тепло, які надає старшокласнику сім'я, характеризують ще один батьківський тип виховання, а також рівень контролю та обмежень, які встановлено у сім'ї. Цей факт впливає на вразливість і відкритість підлітка, його готовність співпрацювати. Стриманий контроль і любов найбільш сприяють соціальному, емоційному й інтелектуальному розвитку особистості. Батьки, які активно беруть участь у профорієнтації дитини, зазвичай толерантні, люблячі, стимулюють процес становлення особистості. У таких сім'ях батьки частіше підтверджують свою відданість через взаємовідносини, вони довіряють вибору своєї дитини, сприяють її становленню як особистості та успішного професіонала [1].

Статистика показує, що існує ще один важливий тип взаємодій. Це відносини між підлітком, занепокоєним своїм вибором, та негативною реакцією батьків. Цей тип взаємодії простежується, коли підліток проводить професійні досліджен-

ня, але батьки не допомагають йому, залишаються байдужими до його майбутнього або не схвалюють вибір. У підлітка з'являється невпевненість щодо підтримки сім'ї. Унаслідок учень уникає контакту з батьками, щоб не стикнутися з можливою негативною реакцією. Старшокласники, які мають підтримку батьків, відкриті та впевнені у собі, вони готові до вивчення навколишнього світу, наявних можливостей, ці учні мають позитивно орієнтовані сподівання щодо результатів своїх дій, водночас як стурбовані старшокласники уникають активних дій, спілкування та стають замкненими у собі [7]. Цей факт пояснює, чому невпевнені підлітки не відкриті для співпраці. На жаль, у таких випадках учні не пізнають ситуацій успіху, через це втрачають самоповагу, яка впливає на подальшу особистісну здатність до пізнання підлітком своїх можливостей.

Висновки. Саме сімейній атмосфері у процесі розвитку підлітка як особистості належить значна роль у створенні оточення, багатого на продуктивні взаємовідносини та інтелектуальну мотивацію. Фінансовий, людський і соціальний капітал сім'ї (матеріальна, моральна та професійна підтримка) надає можливості та вибір.

Таким чином, ми визначили, яку роль відіграє сім'я у процесі вибору підлітком майбутньої професії: атмосфера, яка панує у сім'ї; капітал (сімейний, людський і соціальний), який мають батьки; тип взаємодії між батьками та дитиною.

Професійна орієнтація є важливим рішенням для особистості. Спираючись на факт, що профорієнтація починається в ранньому віці, вибір дитини моделюється впливом батьків. На відміну від батька, мати бере більш активну участь у цьому процесі, докладаючи зусиль і надаючи психологічну підтримку. Толерантні та турботливі батьки більш детально поринають у процес професійного розвитку старшокласника, створюючи позитивну сімейну атмосферу для формування професійного інтересу.

Ми виявили особливості впливу сімейного виховання на формування особистості учня та його професійне визначення: співпраця та зацікавленість у житті та інтересах дитини формують успішну особистість (підбадьорювання, схвалення; стриманий контроль і любов; зацікавленість батьків); негативні реакції та

взаємодії між дітьми та батьками дають небажаний результат (недбале ставлення до дитини; апатичне ставлення; нестриманий контроль; брак теплих відносин між батьками та дитиною). Перспективним напрямом подальшої роботи є виявлення типів сімейного виховання та їх впливу на учнів старшої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. *Виховання особистості* / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 245 с.
2. Дворніченко Л. Л. *Професійна орієнтація у суспільстві ризику: тенденції самореалізації особистості у світі праці: автореферат дис. на зд. наук. ст. канд. філос. н., / Л. Л. Дворніченко.* – Харків, 2011. – 19 с.
3. Дорожко І. І. *Родинне виховання у сучасних соціокультурних контекстах: філософсько-освітній аспект: монографія / І. І. Дорожко.* – Х.: ФОРМ Бровін О. В., 2013. – 364 с.
4. Клепко С. Ф. *Філософія освіти у європейському контексті* / С. Ф. Клепко. – Полтава: ПОІППО, 2006. – 328 с.
5. Клепко С. Ф. *Конспекти з філософії освіти* / С. Ф. Клепко; М-во освіти і науки України, АПН України, Полтав. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. М. В. Остроградського. – Полтава: ПОІППО, 2007. – 419 с.
6. *Педагогічні основи трудового становлення і професійного самовизначення учнівської молоді: методичний посібник* / за редакцією Тищенко М. П. – К.: 1996. – 268 с.
7. Чистякова С. М. *Професійне самовизначення і професійна кар'єра молоді* / С. М. Чистякова, А. Я. Журкіна. – М.: Академія, 1993. – 102 с.
8. Bryant, B. *Parenting in relation to child and adolescent vocational development* / Bryant B., Zvonkovic K., Reynolds A.M. – *Journal of Vocational behavior*, 2006. – P. 149–175.

Цитувати: Горшенцова А. М. Роль сім'ї у професійній орієнтації старшокласників / А. М. Горшенцова // Постметодика. – 2015. – № 1. – С.38–40.

© А. М. Горшенцова, 2015. Стаття надійшла в редакцію 26.11.2014 ■